

นาฏศิลป์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

เล่ม ๓

ม.๒





หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

นาฏศิลป์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

เล่ม ๓

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

จิรพันธ์ สมประสงค์

ผู้ตรวจ

สุกัญญา ณ ตะกั่วทุ่ง

สุนทรี ตามพวรรณฤทธิ์

ผศ. ดร.ชัยฤทธิ์ ศิลาเดช

บรรณาธิการ

วาริสรา ประภาสพงษ์

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน

นาฏศิลป์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ เล่ม ๓

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
จิรพันธ์ สมประสงค์.

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ม.2 เล่ม 3.--กรุงเทพฯ :
แม็คเอดดูเคชั่น, 2558.

96 หน้า.

1. นาฏศิลป์--การศึกษาและการสอน (มัธยมศึกษา). I. ชื่อเรื่อง.
780.7

ISBN 978-616-274-672-7

สงวนลิขสิทธิ์ : ธันวาคม ๒๕๕๘

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย ห้ามลอกเลียน ไม่ว่าจะเป็น
ส่วนหนึ่งส่วนใดของหนังสือเล่มนี้ นอกจากจะได้รับอนุญาต
เป็นลายลักษณ์อักษร

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย

 | MACEDUCATION

ส่งธนาณัติสั่งจ่าย ไปรษณีย์ลาดพร้าว

ในนาม บริษัท แม็คเอดดูเคชั่น จำกัด

เลขที่ ๙/๙๙ อาคารแม็ค ซอยลาดพร้าว ๓๘ ถนนลาดพร้าว

แขวงจันทระเกษม เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

☎ ๐-๒๙๓๘-๒๐๒๒-๗ โทรสาร ๐-๒๙๓๘-๒๐๒๘

www.MACeducation.com

พิมพ์ที่ : บริษัท พี อาร์ คัลเลอร์พริ้นท์ จำกัด

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ เล่ม ๓ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ เป็นหนังสือเรียนที่ได้ผ่านการปรับปรุงและพัฒนาด้วยวิสัยทัศน์ของผู้จัดทำ โดยมุ่งให้หนังสือเรียน ศิลปะนี้ทันยุคสมัยและทันเหตุการณ์ในการดำเนินการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ของกระทรวงศึกษาธิการ

ผลจากการปรับหลักสูตรแกนกลางใหม่ให้เป็นมาตรฐานการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ครั้งนี้ ทางบริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด เข้าใจสถานการณ์ดี จึงได้ดำเนินการปรับปรุงหนังสือเรียนของสาระ การเรียนรู้ศิลปะใหม่ทั้งหมดให้ตรงและสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ที่กำหนดใหม่ ได้แก่ การทบทวนปรับปรุงหน่วยการเรียนรู้ใหม่ การปรับสาระการเรียนรู้ประจำหน่วยใหม่ให้ตรงกับ สาระการเรียนรู้ชั้นปีที่กำหนด การเพิ่มเติมเนื้อหาสาระที่ขาดและตรวจสอบเน้นผลให้สะท้อนถึง มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานของกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะให้ตรงประเด็น และให้เห็นถึงความ แตกต่างในเนื้อหาสาระระหว่างช่วงชั้นและชั้นปี ไม่ให้มีการเรียนซ้ำซ้อนกัน และดูถึงความง่าย ให้เหมาะสมกับวัยและระดับชั้นของผู้เรียน ทั้งนี้โดยยึดถือตามมาตรฐานชั้นปีที่กำหนดไว้ทุกประการ

จิรพันธ์ สมประสงค์

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ เล่ม ๓ ตรงตามสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ ดังนี้

สาระการเรียนรู้	มาตรฐานการเรียนรู้
สาระที่ ๓ นาฏศิลป์	ศ ๓.๑ เข้าใจและแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ คุณค่านาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้สึก ความคิดอย่าง อิสระ ชื่นชม และประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
	ศ ๓.๒ เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์ ประวัติศาสตร์ และ วัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยและสากล

คำชี้แจง

หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน นาฏศิลป์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ เล่ม ๓ บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด ได้จัดทำและพัฒนาขึ้นใหม่ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยในการจัดทำและพัฒนาหนังสือเรียนแม็คครั้งนี้ นอกจากจัดเนื้อหาให้ตรงกับสาระแกนกลางและตัวชี้วัดชั้นปีที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดแล้ว บริษัทแม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยมาดำเนินการพัฒนาหนังสือเรียนชุดนี้ ดังนี้

๑. จัดทำสาระการเรียนรู้ให้ตรงตามตัวชี้วัดของชั้นและครอบคลุมมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตรทุกมาตรฐานที่หลักสูตรแกนกลางกำหนดให้เรียนในแต่ละปี

๒. จัดให้มีกิจกรรมเพื่อฝึกกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จนบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดชั้นปีของหลักสูตร ซึ่งสามารถศึกษารายละเอียดได้จากแผนการจัดการเรียนรู้ที่บริษัทได้จัดทำขึ้นตามแนวทางการวางแผนแบบมองย้อนกลับ (Backward Design) ทั้งนี้ผู้สอนควรชี้แจงและให้คำแนะนำเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนปฏิบัติได้จริง

๓. เพื่อสนองนโยบายในการพัฒนาประเทศ โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและนโยบายให้มีการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาทุกระดับ ได้มีการเพิ่มเติมเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบภาระงานที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ โดยแทรกไว้ในกิจกรรมฝึกปฏิบัติในบางหน่วยที่มีเนื้อหาสอดคล้อง โดยใช้ตราสัญลักษณ์โครงการขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ  กำกับไว้ เพื่อเป็นจุดสังเกตสำหรับผู้สอนจะได้แนะนำผู้เรียน และควรเพิ่มเติมรายละเอียดเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ผู้เรียนตามความเหมาะสม

บริษัท แม็คเอ็ดดูเคชั่น จำกัด ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ให้ความไว้วางใจเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ของบริษัท จึงขอตั้งปณิธานว่าจะสร้างสรรค์สื่อการเรียนรู้ที่มีคุณค่า และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อวงการศึกษาดลต่อไป

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ พื้นฐานทางนาฏศิลป์

หน้า
๒

ตรงตามมาตรฐาน ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕ และ ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒, ๓

๑.๑ นาฏศิลป์ไทยเบื้องต้น	๓
- ประเภทของนาฏศิลป์ไทย	๓
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๕
๑.๒ หลักปฏิบัติของนาฏศิลป์ไทย	๑๐
- ภาษาท่าทางนาฏศิลป์ไทย	๑๐
- ความมุ่งหมายในการฝึกปฏิบัติทางนาฏศิลป์ไทย	๑๑
- ความงดงามของนาฏศิลป์ไทย	๑๒
- ประโยชน์ของการฝึกหัดนาฏศิลป์ไทยเบื้องต้น	๑๒
- แนวทางการคัดเลือกบุคคลเพื่อปฏิบัติทางนาฏศิลป์ไทย	๑๓
- การฝึกปฏิบัติทางนาฏศิลป์ไทยเบื้องต้น	๑๓
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๒๔
๑.๓ มหรสพไทย	๒๕
- หุ่น	๒๕
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๓๔
- หนังใหญ่	๓๕
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๔๒
๑.๔ การละครไทย	๔๓
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๔๕

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ ทักษะทางนาฏศิลป์

๔๖

ตรงตามมาตรฐาน ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕ และ ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒, ๓

๒.๑ การสื่อถ่ายทอดงานละคร	๔๓
- การสื่อถ่ายทอดความคิดและความรู้สึกในละคร	๔๓
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๔๕

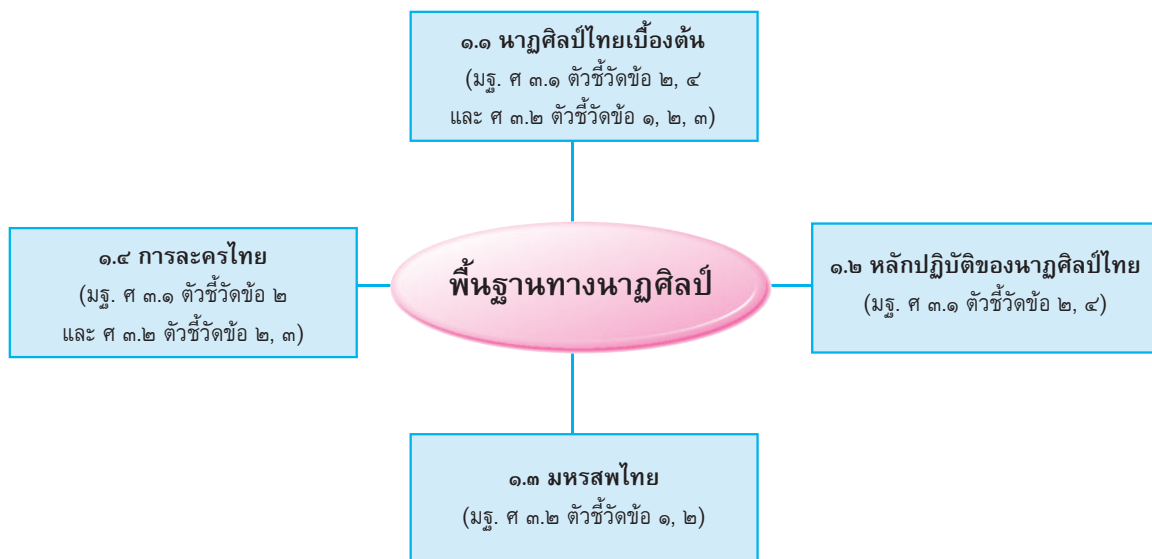
	หน้า
๒.๒ การรำประกอบเพลง	๕๐
- การรำประกอบเพลงที่นิยมจัดแสดง	๕๐
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๖๑
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓ ความงามนาฏศิลป์กับมรดกทางวัฒนธรรม	๖๒
ตรงตามมาตรฐาน ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๕ และ ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๑, ๒	
๓.๑ การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง	๖๓
- นาฏศิลป์กับชีวิตประจำวัน	๖๓
- การแสดงพื้นเมือง ความเชื่อ และภูมิปัญญาไทย	๖๓
- การแสดงพื้นเมืองกับงานวัฒนธรรม	๖๔
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๖๕
๓.๒ ความสัมพันธ์ของนาฏศิลป์และการละครกับสาระการเรียนรู้อื่นๆ	๖๖
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๖๖
๓.๓ บูรณาการการเรียนรู้ความงามทางศิลปะ (ในกลุ่มสาระเดียวกัน)	๖๘
- การรับรู้ความงามทางศิลปะ	๖๘
- ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของศิลปะ (ทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์)	๖๘
- คำถามตรวจสอบความเข้าใจ	๗๑
บรรณานุกรม	๗๒
ภาคผนวก	๗๓
ดัชนี	๘๐

นาฏศิลป์





พื้นฐานทางนาฏศิลป์



ตัวชี้วัดชั้นปี

๑. สร้างสรรค์การแสดงโดยใช้องค์ประกอบนาฏศิลป์และการละคร (มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๒)
๒. เสนอข้อคิดเห็นในการปรับปรุงการแสดง (มฐ. ศ ๓.๑ ตัวชี้วัดข้อ ๔)
๓. เปรียบเทียบลักษณะเฉพาะของการแสดงนาฏศิลป์จากวัฒนธรรมต่างๆ (มฐ. ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๑)
๔. ระบุหรือแสดงนาฏศิลป์ นาฏศิลป์พื้นบ้าน ละครไทย ละครพื้นบ้าน หรือมหรสพอื่นที่เคยนิยมกันในอดีต (มฐ. ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๒)
๕. อธิบายอิทธิพลของวัฒนธรรมที่มีผลต่อเนื้อหาของละคร (มฐ. ศ ๓.๒ ตัวชี้วัดข้อ ๓)





๑.๑ นาฏศิลป์ไทยเบื้องต้น



การเรียนรู้เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับนาฏศิลป์ไทยเบื้องต้นอย่างลึกซึ้ง นักเรียนควรศึกษาให้เข้าใจประเภทของนาฏศิลป์ไทย เพื่อให้สามารถพัฒนาไปสู่การรับรู้ทั้งในด้านเนื้อหาสาระ รวมทั้งคุณค่าด้านสุนทรียภาพอันก่อให้เกิดความรัก ความซาบซึ้ง และความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาไทย

นาฏศิลป์ไทย หมายถึง ศิลปะแห่งการละครหรือการฟ้อนรำ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒ : ๔๓๑)

นาฏศิลป์ หมายถึง การฟ้อนรำ (อาคม สายาคม, ๒๕๐๙ : ๑)

นาฏศิลป์ หมายถึง ความชำนาญในการละครฟ้อนรำ (ธนิต อยู่โพธิ์, ๒๕๑๖ : ๑)



ประเภทของนาฏศิลป์ไทย

นาฏศิลป์ไทยสามารถแบ่งออกตามลักษณะรูปแบบการแสดงได้เป็น ๕ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑. **โขน** เป็นศิลปะแห่งการเต้น เรื่องของการแสดงโขนนั้นมีที่มาจากเรื่องรามายณะ โคร่งเรื่องนำมาจากอินเดีย และใช้ชื่อไทยว่า “รามเกียรติ์” เนื่องจากเค้าโครงเรื่องยาวมากจึงได้มีการแบ่งเรื่องราวออกเป็นตอนๆ เพื่อสะดวกที่จะนำมาแสดง

การแสดงโขนดำเนินเรื่องโดยการพากย์และการเจรจา คำพากย์เป็นคำประพันธ์ประเภทกาพย์ ส่วนคำเจรจาเป็นคำประพันธ์ประเภทร่ายยาว เวลาตัวแสดงต้องการแสดงอารมณ์ต่างๆ ก็ใช้กลอนแปด (กลอนบทละคร) ตัวแสดงในเรื่องมี พระ นาง ยักษ์ ลิง ตัวแสดงที่ต้องแต่งกายตามบท เช่น กวาง นก กา โดยผู้แสดงบางตัวสวมศีรษะเพื่อให้เห็นลักษณะที่เด่นชัด

สัญลักษณ์การแต่งกายของโขน คือ การสวมศีรษะ ฝ่ายยักษ์ที่สวมศีรษะ เช่น ทศกัณฐ์ อินทรชิต ฝ่ายลิงที่ต้องสวมศีรษะ เช่น หนุมาน สุกริพ องค์กร

ดนตรีประกอบการแสดงใช้วงปี่พาทย์อาจเป็นวงปี่พาทย์เครื่องห้า เครื่องคู่ หรือเครื่องใหญ่ก็ได้

โขนแบ่งเป็น ๕ ชนิด คือ

๑) **โขนกลางแปลง** เป็นการแสดงโขนกลางสนาม ใช้ธรรมชาติเป็นฉาก นิยมแสดงชุดเกี่ยวกับการยกทัพและการรบกัน

๒) **โขนโรงนอกหรือโขนนั่งราว** เป็นการแสดงโขนในโรงที่มีหลังคาคลุม และมีราวไม้พาดตามยาวให้ตัวโขนที่สำคัญนั่งแทนเตียง ผู้แสดงทุกคนสวมหัวโขน ยกเว้นตัวนาง



๓) **โขนโรงใน** เป็นการแสดงโขนที่นำเอาศิลปะการขับร้อง และการร่ายรำของละครในเข้าไปผสมกับการแสดงโขน ดังนั้นการแสดงโขนชนิดนี้จึงใช้ทั้งทำรำของละครและท่าเต้นของโขน

๔) **โขนหน้าจอ** เป็นการแสดงโขนด้วยการปล่อยตัวโขนออกมาแสดงสลับกับการเชิดหนังใหญ่ เรียกกันว่า “หนังติดตัวโขน” ต่อมาเมื่อคนไม่นิยมดูหนังใหญ่จะดูโขนมากกว่า จึงปล่อยโขนออกมาเล่นหน้าจอหนังตั้งแต่เย็นจนเลิก จอที่ชิงอยู่ยังคงชิงไว้เป็นพิธี



โขนหน้าจอ

(ภาพจากหนังสือนาฏศิลป์ไทยเบื้องต้น พ.ศ. ๒๕๔๔)

๕) **โขนฉาก** เป็นการแสดงโขนโรงในที่มีการสร้างฉากประกอบให้ดูสมจริงยิ่งขึ้น เช่น โขนที่จัดแสดงในโรงละครแห่งชาติ เป็นต้น



โขนฉาก

(ภาพจากการแสดงโขน ชุด “ศึกไมยราพ” ณ หอประชุมใหญ่ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย)

๒. **ละคร** ในที่นี้หมายถึง ละครรำ การแสดงละครรำมุ่งเน้นศิลปะของการร่ายรำเป็นสำคัญ ดำเนินเรื่องด้วยคำร้องและมีบทเจรจาแทรก ได้แก่ ละครรำแบบโบราณ และละครรำที่ปรับปรุงขึ้นมาใหม่